

УДК 343.8

К. А. Автухов, кандидат юридичних наук, науковий співробітник сектору дослідження проблем кримінально-виконавчого законодавства Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, асистент кафедри кримінології та КВП Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», м. Харків

ЗАКОННИЙ ІНТЕРЕС У СТРУКТУРІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЗАСУДЖЕНИХ

У науковій статті з позиції науки кримінально-виконавчого права, теорії права та конституційного права розглянуто питання віднесення такої правової категорії, як законний інтерес, до елементів правового статусу засуджених.

Ключові слова: законний інтерес, охоронюваний законом інтерес, правовий статус засудженого.

Дослідженню правового статусу людини приділяється значна увага як у науці теорії держави та права, так і в інших галузевих науках. Не є винятком і наука кримінально-виконавчого права. Значимо, що в кримінально-виконавчому праві зміст і значення інституту правового статусу особи дещо трансформується. Це зумовлено тим, що правовий статус особи, яка потрапляє у сферу дії кримінально-виконавчого права, зазнає вагомих змін у зв'язку зі значним обмеженням прав індивіда внаслідок карального впливу покарання. Крім того, специфічне положення засудженого як одного з основних суб'єктів кримінально-виконавчого права підсилює інтерес до вивчення його правового статусу.

В теорії права традиційно елементами такого правового інституту, як «правовий статус», називають права й обов'язки. Однак інколи науковці додатково до змісту вказаного інституту включають такі елементи, як свободи, законні інтереси, юридичні гарантії, правосуб'єктність та ін.

Ми повністю погоджуємось з висловленою в науковій літературі точкою зору, що конструювання поняття «правовий статус особи» за рахунок включення до нього безлічі різних за природою елементів призводить до його, так би мовити, перевантаження і перешкоджає його вивченню¹. У розвиток указаної думки в межах даної статті хотілось би розглянути питання віднесення до змісту правового статусу засуджених одного з вищезазначених елементів, а саме такої категорії, як «законний інтерес», з'ясувати чи існують для цього підстави та необхідність. Адже якщо щодо виділення прав та обов'язків як елементів правового статусу засуджених у науковій юридичній літературі немає суперечок, то питання включення зазначеної категорії залишається дискусійним.

Переважає більшість авторів підручників із кримінально-виконавчого права, виданих як в Україні, так і в Росії, вказують на законний інтерес як на окремий елемент правового статусу засуджених². Однак зазначимо, що все ж таки автори не всіх підручників відносять законні інтереси до елементів правового статусу засуджених³. При цьому ми солідарні з думкою тих правників, які вказують, що включення законного інтересу значною мірою зумовлено монографічним дослідженням В. І. Селиверстова «Теоретические проблемы правового положения лиц, отбывающих наказания» (1992)⁴, в якому він послідовно відстоює позицію щодо необхіднос-

¹ Шамба Т. М. Советская демократия и правопорядок / Т. М. Шамба. – М. : Мысль, 1985. – С. 111.

² Див.: Кримінально-виконавче право України : підручник / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого ; за ред. А. Х. Степанюка. – Х. : Право, 2005. – С. 23; Кримінально-виконавче право України : навч. посіб. / за ред. Т. А. Денисової. – К. : Істина, 2008. – С. 47; Кримінально-виконавче право України : підручник / І. Г. Богатирьов. – К. : Прав. єдність, 2008. – С. 111; Трубников В. М. Уголовно-исполнительное право Украины : учебник / В. М. Трубников, В. П. Филонов, А. И. Фролов. – Донецк : ДИВД МВД Украины, 1999. – С. 211; Уголовно-исполнительное право : учебник / отв. ред. А. С. Михлин. – 2-е изд., перераб и доп. – М. : Высш. образование, 2008. – С. 89.

³ Див.: Кримінально-виконавче право України : підручник / Київ. нац. ун-т внутр. справ ; за заг. ред. О. М. Джуки. – К. : Атіка, 2010. – С. 195–204; Кримінально-виконавче право України : навч. посіб. / А. П. Гель, Г. С. Семаков, І. С. Яковець ; за ред. А. Х. Степанюка. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 112.

⁴ Селиверстов В. И. Теоретические проблемы правового положения лиц, отбывающих наказание : монография / В. И. Селиверстов. – М. : Акад. МВД РФ, 1992. – 148 с.

ті включення до змісту правового статусу засуджених такого елемента, як законні інтереси¹. Підкреслимо, що законний інтерес як елемент правового статусу на загальнотеоретичному рівні розглядався й до вказаної роботи, але саме В. І. Селіверстов одним із перших став наполягати на включенні категорії «законний інтерес» до поняття «правовий статус засуджених».

Однак проведене у зазначеній роботі теоретичне дослідження вказаної категорії викликає певні нарікання, адже необхідність її віднесення до елементів правового статусу засуджених автор аргументує існуючими суперечностями у сфері дозволеної поведінки цих осіб, нечіткою трактовкою їх суб'єктивних прав². Під такими суперечностями дослідник розуміє дискусію, що точиться в теорії кримінального і виправно-трудового (кримінально-виконавчого) права про юридичну природу правових явищ, які змінюють правове положення засуджених за рішенням адміністрації установ виконання покарання або суду під час відбування покарання. Суть цього спору полягає в тому, що одні вчені відносять ці правові явища до суб'єктивних прав засуджених, зумовлюючи їх переліком умов, за яких засуджений може ними скористатися³, інші ж вважають їх правами адміністрації або суду, чим повністю ігнорують інтерес засудженого щодо зміни свого правового становища⁴.

В. І. Селіверстов зазначає, що вказані суперечності в теорії обумовлені існуванням недоліків у правовому регулюванні порядку й умов відбування покарання й виявляються в конкуренції інститутів дострокового звільнення від відбування покарання та заміни покарання більш м'яким, у суперечливості підстав і порядку зміни

¹ Гура Р. М. Виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю : монографія / Р. М. Гура. – Х. : Вид. СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2005. – С. 75.

² Селиверстов В. И. Теоретические проблемы правового положения лиц, отбывающих наказание : монография / В. И. Селиверстов. – М. : Акад. МВД РФ, 1992. – С. 87.

³ Ткачевский Ю. М. Замена уголовного наказания в процессе исполнения / Ю. М. Ткачевский. – М. : Юрид. лит., 1982. – С. 33; Скибицкий В. В. Освобождение от уголовной ответственности и отбывания наказания : монография / В. В. Скибицкий. – Киев : Наук. думка, 1987. – С. 148.

⁴ Зельдов С. И. Освобождение от наказания и от его отбывания / С. И. Зельдов. – М. : Юрид. лит., 1982. – С. 61.

правового положення засуджених, недосконалості закріплення в законі гарантій прав та законних інтересів засуджених¹. Ми підтримуємо його точку зору, що ця дискусія пояснюється: а) «недосконалістю правового регулювання»; б) «суперечливістю підстав і порядку зміни правового положення засуджених»; в) «недосконалістю закріплення в законі гарантій». Однак виникає запитання: а чи не правильніше для розв'язання цієї дискусії було б запропонувати шляхи: приведення до ладу правового регулювання цього питання; зняття суперечності підстав і порядку зміни правового положення; закріплення гарантій тощо, а не вводити такий новий елемент у зміст правового статусу, як «законний інтерес», аби, так би мовити, залатати існуючі дірки. Притому, що сам же В. І. Селиверстов далі за текстом вказує, введення цього елемента поставлені завдання остаточно не вирішує.

Крім того, суперечливим потрібно визнати висновок науковця, що виокремлення у правовому статусі засуджених такого елемента, як законні інтереси, зможе усунути існуючі протиріччя в теорії і *практиці* (курсив авт. — К. А.) виконання покарання². Не зовсім зрозуміло, як саме наявність у доктринальному визначенні правового статусу засуджених поняття «законний інтерес» могло б, на його думку, сприяти усуненню зазначених протиріч.

Не додає зрозумілості й проведене дослідження сутності законного інтересу. Як стверджує В. І. Селиверстов, сутність останнього полягає в можливостях, які мають характер прагнення володіння благом, автономії, самостійності, до свободи особистого розсуду. Прагнення визнаються вченим і основним елементом змісту категорії «законний інтерес»³.

Використання терміна «прагнення» в юридичній конструкції, з нашого погляду, є дещо некоректним. Тлумачний словник його трактує як сильне бажання, потяг до здійснення чого-небудь; хотіння. У зв'язку з тим, що виділення законного інтересу як окремого елемента правового статусу, на думку вказаного правника, має го-

¹ Селиверстов В. И. Теоретические проблемы правового положения лиц, отбывающих наказание : монография / В. И. Селиверстов. – М. : Акад. МВД РФ, 1992. – С. 88.

² Там само. – С. 89.

³ Там само. – С. 93.

ловною метою покращання рівня регламентації й урегульованості в законі цього правового явища, виникає закономірне запитання: а чи взагалі можливо за допомогою нормативних приписів регулювати бажання людини? Ураховуючи те, що елементам правового статусу характерна така властивість, як їх відбиття в нормах об'єктивного права, спірною вбачається можливість закріплення у правових нормах «прагнень», «бажань», «хотінь» засуджених.

Цікавим залишається питання визначення правової категорії, що кореспондує законним інтересам засуджених. Г. Л. Мінаков із цього приводу зазначає, що законним інтересам протистоїть так званий посадовий розсуд. В юридичній літературі вже висловлювалася критика цієї точки зору, адже в такому випадку до правового статусу посадових осіб поряд з їх правами й обов'язками необхідно було б включити самостійним елементом ще й посадовий розсуд. Ще більш сумнівною виглядає ця ідея, якщо враховувати, що розсуд посадовця охоплюється перш за все таким елементом правового статусу, як право. Саме автономність, самостійність, свобода вибору складають сутність суб'єктивного права незалежно від того, кому воно належить. З огляду на такі міркування В. І. Селиверстов пропонує кореспондуючим законному інтересу елементом вважати суб'єктивні права посадових осіб¹. Проте далі сам же він і вказує на те, що законні інтереси теж реалізуються на рівні суб'єктивних прав². За такою схемою при розгляді індивідуального правового статусу засудженого його законним інтересам, які реалізуються як суб'єктивні права, протистоять знову ж таки права посадових осіб установ виконання покарання. Отже, правам кореспондують права! На наше переконання, таку конструкцію важко визнати довершеною з огляду на положення теорії права.

Тим часом, ще М. М. Коркунов писав, що право індивіда неодмінно передбачає відповідний обов'язок. Якщо немає обов'язку, буде проста дозволеність. Надаючи суб'єктивне право, юридична норма надає особі нову силу, збільшує її потужність у реалізації

¹ Селиверстов В. И. Теоретические проблемы правового положения лиц, отбывающих наказание : монография / В. И. Селиверстов. – М. : Акад. МВД РФ, 1992. – С. 95.

² Там само. – С. 96.

своїх інтересів. Такий прямий і позитивний вплив юридичних норм, який обумовлений установленням відповідних обов'язків і який виражається в розширенні можливостей, ми йменуємо суб'єктивним правом (правомочністю). Правомочність — це можливість здійснення інтересу, зумовлена відповідним юридичним обов'язком. Саме зумовленістю відповідним обов'язком правомочність перш за все і відрізняється від простої дозволеності. Звичайно, усе, на що особа має право, дозволено; але не на все дозволене вона має право, а лише на те, можливість чого забезпечена встановленням відповідного обов'язку. Дозволити одному — не означає зобов'язати іншого¹.

Як аргумент проти окремого виділення у правовому статусі засуджених такого елемента, як законні інтереси, можна навести вислів самого В. І. Селиверстова, що формальна сторона законних інтересів характеризується обов'язковим закріпленням їх у нормативних актах у виді конкретних юридичних формул і, як правило, вони в них містяться у формі прав або обов'язків адміністрації установи виконання покарання чи права суду². У такому разі навіщо вводити якісь додаткові теоретичні категорії, якщо їх формальне закріплення відбувається в таких загально визначених елементах правового статусу (в даному випадку посадової особи установи виконання покарання), як права чи обов'язки? Вищевказане лише підтверджує нашу точку зору, що доцільніше все ж таки не вводити нові елементи правового статусу засуджених, а привести у відповідність правову регламентацію й механізм реалізації вже передбачених законодавством прав та обов'язків учасників кримінально-виконавчих правовідносин.

На наше переконання, не можна погодитися з думкою В. І. Селиверстова і про те, що деякі із закріплених суб'єктивних прав в'язнів втілюються у життя на рівні законних інтересів у зв'язку з їх «слабкою гарантованістю»³. Дійсно, певна розбіжність між юри-

¹ Коркунов Н. М. Лекции по общей теории права / Н. М. Коркунов. – Изд. 5-е. – СПб. : Изд. юрид. кн. маг. Мартынова Н. К., 1898. – С. 124–125.

² Селиверстов В. И. Теоретические проблемы правового положения лиц, отбывающих наказание : монография / В. И. Селиверстов. – М. : Акад. МВД РФ, 1992. – С. 96.

³ Там само. – С. 96–97, 103.

дичним і фактичним статусом засуджених існує, але її не слід розуміти як належне і для виправдання вводити спеціальний елемент змісту правового статусу, який хоча якимось чином закріпив би «слабо гарантовані» права. Ситуацію, коли певні права засуджених недостатньо гарантовані державою, треба сприймати не як факт, з яким треба миритися, а як постановку проблеми, заклик до пошуків. Виходом із цієї ситуації має бути покращання гарантованості прав засуджених, а не перетворення їх на законні інтереси, які із самого початку визначаються слабо забезпеченими.

Підсумовуючи проведений аналіз монографічної роботи В. І. Селіверстова, яка, по суті, залишається найбільш ґрунтовним дослідженням, де аргументується включення до змісту правового статусу засуджених такого елемента, як законні інтереси, і враховуючи, що інших подібних наукових напрацювань у цій сфері майже не провадилося, можна дійти висновку, що в теоретичному обґрунтуванні підстав уведення категорії «законний інтерес» до змісту правового статусу засуджених в науці кримінально-виконавчого права існують значні прогалини.

Неоднозначне ставлення до законних інтересів й у конституційному праві, й у теорії держави і права. Так, деякі теоретики й конституціоналісти взагалі не відносять інтереси особи до юридичних категорій і зазначають, що інтерес передує правам та обов'язкам незалежно від того, знаходять вони пряме закріплення в законодавстві чи просто підлягають правовому захисту з боку держави¹. О. Ф. Скакун до цього додає: «Як категорія позаправова або «доправова», інтерес закріплюється не лише в конкретних правових розпорядженнях, а й у принципах права. Він сприяє формуванню правової настанови особи. Можливо виділення законного інтересу як елемента структури соціального, а не правового статусу»². С. С. Алексєєв вважає, що законний інтерес перебуває в нерозривній єдності із суб'єктивним правом, є його важ-

¹ Чепурнов А. А. Правовой статус личности в Российской Федерации: конституционные основы гарантирования : монография / А. А. Чепурнов. – Ростов н/Д. : Изд-во ДЮИ, 2006. – С. 19.

² Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / О. Ф. Скакун. – Х. : Консум, 2001. – С. 379.

ливим моментом і є тотожним суб'єктивній потребі¹. В. В. Субочев теж відзначає суб'єктивний характер законного інтересу і вказує, що він не може бути абстрактним і завжди належить певній особі, оскільки полягає у прагненні користуватися певним благом, досягти якого-небудь результату².

Також варто погодитися з науковцями, які вказують, що законним інтересам властиві такі ознаки, як суб'єктивність, індивідуальність і залежність від конкретної життєвої ситуації. Фактично їх можна розглядати як спонукальні мотиви реалізації прав і виконання обов'язків. Указані автори зазначають, що «законний інтерес» й аналогічні йому поняття якісно неоднорідні правовому статусу особи як статичному утворенню. Включення настільки динамічної й масової категорії призведе до руйнування правового статусу, розмивання його меж і втрати нормативності, а тому визнання законних інтересів одним з елементів правового статусу особи, вважають вони, не є переконливим³.

Щодо джерел закріплення досліджуваної категорії цікаво зазначають М. І. Матузов і О. В. Малько: більшість законних інтересів формально в законодавстві не закріплені, вони можуть виводитись із загальних принципів і духу права⁴.

Теоретиками не виведено й чіткого визначення поняття «законний інтерес». Під ним різні правознавці розуміють: «допустимі законом прагнення суб'єкта із досягнення певних благ»; «юридично передбачені прагнення до одержання тих благ, володіння якими дозволено законодавством»; «відбиті в законі інтереси»; «інтереси, які не знайшли прямого вираження в юридичних правах та обов'язках, але підлягають правовому захисту з боку держави»; законність інтересу як його «правомірність з точки зору духу, а не

¹ Алексеев С. С. Общая теория права : курс : в 2 т. / С. С. Алексеев. – М. : Юрид. лит., 1982. – Т. 2. – С. 115, 157.

² Субочев В. В. Законные интересы как элемент правового статуса / В. В. Субочев // Юрид. мысль. – 2003. – № 3. – С. 28.

³ Чучаев А. И. Уголовно-правовое воздействие: понятие, объект, механизм, классификация : монография / А. И. Чучаев, А. П. Фирсова ; Моск. гос. юрид. акад. – М. : Проспект, 2010. – С. 152–153.

⁴ Матузов Н. И. Теория государства и права : учебник / Н. И. Матузов, А. В. Малько. – 3-е изд. – М. : Дело АНХ, 2009. – С. 403.

букви закону» (М. В. Вітрук, Р. Е. Гукасян, В. О. Кучинський, О. А. Лукашева, М. С. Малєїн, Г. В. Мальцев, О. В. Малько, М. І. Магузов, В. О. Пагюлін, А. І. Екимов та ін.).

«Законні інтереси ... навряд чи доцільно виділяти як самостійний елемент правового статусу особи. Інтерес передує правам та обов'язкам незалежно від того, дістає він пряме закріплення в законодавстві чи просто підлягає правовому захисту з боку держави»¹. Схожу позицію займає й О. М. Ярошенко, який зазначає, що суспільно значущий інтерес є саме передумовою, притому необхідною передумовою права².

Зазначені проблеми в розумінні сутності і змісту категорії «законний інтерес» як у теорії права й конституційному праві, так і в науці кримінально-виконавчого права, у свою чергу, зумовили виникнення такої ситуації: на даний час бракує єдиного класифікаційного підходу до розмежування того, що саме слід вважати законним інтересом засудженого, а що відносити до їх прав та обов'язків. При цьому у спеціальній літературі все ж таки робляться спроби віднести конкретні норми права, закріплені в законодавстві, до прав, обов'язків чи законних інтересів як елементів правового статусу засуджених до позбавлення волі³. У 1997 р. намагання у цьому напрямі здійснили О. М. Бандурка й В. П. Севостьянов⁴, а у 2006 р. —

¹ Князев В. Поняття та елементи конституційного статусу людини і громадянина в Україні / В. Князев // Право України. — 1998. — № 12. — С. 30.

² Ярошенко О. М. Правовий статус сторін трудових правовідносин : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05 / О. М. Ярошенко, Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. — Х., 1999. — С. 20

³ У науково-правових джерелах вказується на умовність такого розподілу. Це пов'язано з тим, що залежно від сукупності різноманітних юридичних фактів, категорій засуджених і конкретних обставин вказані елементи можуть змінюватися або мати множинну природу. Науковці наводять такий приклад: право на роздільне тримання засуджених встановлено у виді загальної норми-припису, порушення якої з боку адміністрації тягне за собою появу в засудженого права на оскарження і захист. Однак ця ж норма зобов'язує останнього відбувати покарання на підставі закріплених вимог роздільного тримання (див.: Бандурка А. М. Правовое положение осужденных к лишению свободы : пособие / А. М. Бандурка, В. П. Севостьянов. — Харьков : Основа, 1997. — С. 20).

⁴ Бандурка А. М. Правовое положение осужденных к лишению свободы : пособие / А. М. Бандурка, В. П. Севостьянов. — Харьков : Основа, 1997. — С. 21–32.

В. М. Трубников і Ю. А. Чеботарьова¹. Зазначимо, що в обох роботах використовувалися доволі схожі критерії, що загалом дає можливість провести порівняння між собою результатів цих досліджень. На жаль, детальний їх аналіз призводить до невтішних висновків. Перш за все це пов'язано зі співвідношенням кількості тих чи інших елементів правового статусу. Роз'яснимо. В обох працях кількість норм, в яких закріплені права засуджених до позбавлення волі, збігається й дорівнює 31, у той час як кількість норм, що містять законні інтереси в період між проведенням першого (1997 р.) і другого (2006 р.) дослідження збільшилась аж на 12, і за підрахунками В. М. Трубникова й Ю. А. Чеботарьової сягнула показника 68 норм. Власне, із цього випливає, що в період активного реформування кримінально-виконавчого законодавства, яке відбувалось в указаний проміжок часу, замість збільшення кількості норм, які встановлювали б права засуджених (які більш гарантовані державою, в першу чергу, наявністю відповідних обов'язків у адміністрації), відбулося збільшення кількості норм, що встановлюють так звані законні інтереси, яким, за висновками вчених, характерна значно менша гарантованість.

Крім того, викликає подив співвідношення кількості норм, що закріплюють законні інтереси, і тих, що закріплюють права засуджених. Адже за аналізованими дослідженнями норм, що містять законні інтереси засуджених, майже вчетверо більше від тих, що встановлюють їх права². Це може свідчити про те, що законодавець сприйняв ідею закріплення можливостей засуджених не в суворо гарантованих законом правах, а в менш забезпечених законних інтересах.

При цьому, однак, повне заперечення існування такої правової категорії, як законний інтерес, було б теж недоречним, особливо

¹ Трубников В. М. Правовий статус засуджених до позбавлення волі : монографія / В. М. Трубников, Ю. А. Чеботарьова. – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2006. – С. 171–179.

² В указаних правових джерелах зустрічаються випадки, коли вчені відносять одну й ту саму норму законодавства одночасно і до законного інтересу, і до права. З огляду на це вказаний розрахунок ми провели, виходячи з даних про норми, що закріплюють окремо або права (13 норм), або законні інтереси (51 норма).

зважаючи на прийняте у 2004 р. Рішення Конституційного Суду України (справа про охоронюваний законом інтерес)¹, в якому наводиться дефініція конструкції «охоронюваний законом інтерес», що вживається як синонім поняттю «законний інтерес»². Але положення даного Рішення лише підтверджують окремі вищевисловлені твердження. Так, у його п. 3.3 зазначається, що Конституційний Суд України, виходячи зі змісту конституційного подання, вважає за необхідне здійснити інтерпретацію поняття «інтерес» у вузькому розумінні цього слова, тобто інтерес, який, на відміну від інтересу в широкому розумінні, перебуває виключно в логічно-смысловому зв'язку із суб'єктивними правами, але прямо ними не опосередковується, тобто виходить за межі останніх. У такому значенні слово «інтерес» застосовується в Конституції й у багатьох законах та інших нормативно-правових актах України. Отже, виходячи з вищевказаного Конституційний Суд України (так само як і ми) вважає, що поняття «законний інтерес» невідривно пов'язано із суб'єктивним правом.

Далі в названому Рішенні зазначається: «Зокрема, і суб'єктивне право, і пов'язаний з ним інтерес є дозволами. Але перше є особливим дозволом, тобто дозволом, що відображається у відомій формулі: «Дозволено все, що передбачено в законі», а другий — простим дозволом, тобто дозволом, до якого можна застосовувати не менш відоме правило: «Дозволено все, що не забороняється законом». Інтерес, навіть перебуваючи під охороною закону чи

¹ Рішення у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес). Справа № 1–10/2004 : рішення Конституц. Суду України від 1 грудня 2004 р. № 18–рп/2004 // Офіц. вісн. України. – 2004. – № 50. – Ст. 3288.

² У Рішенні Конституційний Суд України вирішив, що поняття «охоронюваний законом інтерес», що вживається в законах України у логічно-смысловому зв'язку з поняттям «права», треба розуміти як прагнення до користування конкретним матеріальним та / або нематеріальним благом, як зумовлений загальним змістом об'єктивного і прямо не опосередкований у суб'єктивному праві простий легітимний дозвіл, що є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони з метою задоволення індивідуальних і колективних потреб, що не суперечать Конституції і законам України, суспільним інтересам, справедливості, добросовісності, розумності та іншим загальноправовим засадам.

права, на відміну від суб'єктивного права, не має такої правової можливості, як останнє, оскільки не забезпечується юридичним обов'язком іншої сторони. Законний інтерес відбиває лише легітимне прагнення свого носія до того, що не заборонено законом, тобто тільки його бажання, мрію, потяг до нього, а отже, й не юридичну, а фактичну (соціальну) можливість»¹.

Ми повністю погоджуємося з таким твердженням, однак хотілося б зосередити увагу на тому, що вказане Рішення присвячено офіційному тлумаченню ст. 4 Цивільного процесуального кодексу України, тобто воно має, так би мовити, цивілістичний відтінок, що прослідковується за всім текстом документа.

Звернімо увагу на те, що в науці кримінально-виконавчого права (зважаючи на властиві їй предмет і метод) найчастіше використовується саме формула: «Дозволено все, що передбачено в законі», яка, виходячи з тексту цитованого рішення, характерна тому дозволу, що міститься у правах, а не в інтересах. Нагадаємо, що кримінально-виконавчому праву має бути притаманна більша конкретика, бо йдеться про чіткий перелік прав та обов'язків, що надаються (чи не надаються) засудженим до того чи іншого виду покарання. Відповідно простий дозвіл, до якого можна застосовувати правило «Дозволено все, що не забороняється законом» (мова йде про інтерес), не дає такої гарантованості, забезпеченості і стабільності правовим механізмам. Такий дозвіл наділений конкретикою меншою мірою, а тому не властивий правовому інструментарію науки кримінально-виконавчого права.

У зазначеному Рішенні також наведено доволі важливу для нас тезу: «Охоронюваний законом інтерес регулює ту сферу відносин, заглиблення в яку для суб'єктивного права законодавець вважає неможливим або недоцільним». Але чи можна в такому разі вести мову про оперування категорією «охоронюваний законом інтерес» (чи-то «законний інтерес») у кримінально-виконавчому праві, коли

¹ Рішення у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес). Справа № 1-10/2004 : рішення Конституц. Суду України від 1 грудня 2004 р. № 18-рп/2004 // Офіц. вісн. України. – 2004. – № 50. – Ст. 3288. – С. 13.

йдеться не «про звернення до суду за захистом порушених прав акціонерного товариства, акціонером», як у зазначеному Рішенні, а про обмеження найважливіших конституційних прав. На нашу думку, це недоречно. Крім того, сфера відносин, «заглиблення в яку для суб'єктивного права законодавець вважає неможливим або недоцільним», у науці кримінально-виконавчого права, видається, має бути максимально звужена. Підкреслимо, що, ведучи мову про засуджених, ураховуючи ступінь обмеженості їх прав, вважаємо, що межі їх правового статусу мають установлюватися чіткими категоріями, до яких не можна віднести законні інтереси з властивою їм абстрактністю.

Отже, розглянувши інститут правового статусу засуджених, ми вважаємо, що елементами його змісту треба визнавати права й обов'язки, оминаючи при цьому включення категорії «законний інтерес». Але не можна виключати, що з часом, коли з'являться більш ґрунтовні дослідження сутності законного інтересу та його місця серед інших елементів змісту правового статусу засуджених, ситуація може змінитись. Неважко передбачити, що проти такого твердження дослідники будуть наводити аргумент, що в самому Кримінально-виконавчому кодексі України містяться згадки про «законні інтереси засуджених»¹, а тому заперечення їх існування суперечить букві закону. Однак із цього приводу слід ще раз підкреслити, що ми не заперечуємо можливості існування такого правового явища, як законний інтерес. Але, на жаль, Кримінально-виконавчий кодекс України не дає чіткого уявлення про те, що саме слід розуміти під законними інтересами, і не вказує, що ці інтереси є елементами змісту правового статусу засуджених. Ми лише вказуємо, що на рівні наукового дослідження не варто виділяти законний інтерес як окремий елемент змісту правового статусу засуджених.

¹ Зокрема, в ч. 2 ст. 1 Кримінально-виконавчого кодексу України зазначається, що завданнями кримінально-виконавчого законодавства України є визначення принципів виконання кримінальних покарань, правового статусу засуджених, гарантій захисту їхніх прав, законних інтересів та обов'язків; у ст. 7 вказаного Кодексу закріплено, що держава поважає і охороняє права, свободи і законні інтереси.

В научной статье с позиции науки уголовно-исполнительного права, теории права и конституционного права рассмотрен вопрос отнесения такой правовой категории, как законный интерес, к элементам правового статуса осужденных.

In a scientific article from the perspective of science penal law, legal theory and constitutional law considered for inclusion of such legal category as a legitimate interest in the elements of the legal status of prisoners.

Рекомендована до опублікування на засіданні сектору дослідження проблем кримінально-виконавчого законодавства НДІ ВПЗ імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України (протокол № 12 від 14 листопада 2012 р.).

Рецензент — доктор юридичних наук, професор А. Х. Степанюк.